

О. О. Кульчицька, О. І. Олійник,

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

ІМПЛІКАТУРА ЯК СПОСІБ ВИРАЖЕННЯ ІДЕЇ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ДЕВ'ЯТЬ ОПОВІДАНЬ» ДЖ.Д. СЕЛІНДЖЕРА)

Аналіз діалогічного мовлення персонажів «Дев'яти оповідань» Дж.Д. Селінджера з точки зору принципу кооперації Г.П. Грайса дозволяє стверджувати, що імплікатура є одним із засобів вираження головної ідеї художнього тексту.

Ключові слова: принцип кооперації, максими, порушення максимуму принципу кооперації, імплікатура.

Анализ диалогической речи персонажей «Девяти рассказов» Дж. Д. Сэлнджера с точки зрения принципа кооперации Г.П. Грайса позволяет утверждать, что импликатура является одним из средств выражения главной идеи художественного текста.

Ключевые слова: принцип кооперации, максимы, нарушение максимум принципа кооперации, импликатура.

The application of the Cooperative principle by H.P. Grice to the speech of the main characters in J.D. Salinger's «Nine Stories» reveals one of the textual functions of implicature – to highlight the theme of the story.

Key words: the Cooperative principle, maxims, violation of maxim, implicature.

Об'єктом нашого дослідження є багатовимірний твір Дж.Д. Селінджера «Nine Stories», збірка із дев'яти сюжетно не пов'язаних між собою оповідань, які декларують життєву і творчу філософію автора; **предметом дослідження** – імплікатура у мовленні персонажів, яка виникає внаслідок порушення максимуму принципу кооперації Г. П. Грайса. **Актуальність роботи** зумовлена загальною спрямованістю сучасних прагматичних студій на вивчення комунікативного потенціалу художнього тексту. **Метою** роботи є підтвердження гіпотези про те, що імпліцитний смисл може бути основним компонентом творчої концепції автора. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: розглянути сутність принципу мовленнєвої кооперації та його максимум, визначених Г.П. Грайсом, можливі причини порушення максимуму; виявити імплікатури, що виникають у розмовах головних героїв твору внаслідок порушення максимуму принципу кооперації; визначити характер цих імплікатур та їх роль у змістовому плані «Дев'яти оповідань».

Результати досліджень у галузі мовленнєвої комунікації дозволяють стверджувати, що зміст і смисл повідомлення виражаються за допомогою як лінгвістичних одиниць, так і просодичних, пара лінгвістичних, невербальних засобів, а також з урахуванням імпліцитних смислів, які виводяться із лінгвістичного матеріалу, загального знання про світ, адекватного розуміння ситуації, спільних знань комунікантів. Певна роль у процесі комунікації належить, як зазначалося, імпліцитності. Перші серйозні дослідження цього явища належать британському філософу і лінгвісту Г. П. Грайсу.

З ім'ям Г. П. Грайса пов'язана теорія прагматичного значення. Вона поставила в центр прагматики проблему розуміння взагалі і взаєморозуміння між учасниками мовного спілкування [2, с. 160].

В основі концепції Г. П. Грайса знаходиться уявлення про ідеальну комунікативну поведінку: співрозмовники у процесі спілкування повинні дотримуватися певного принципу, названого принципом кооперації, згідно з яким комунікативний внесок мовців на кожному етапі комунікації має бути таким, якого вимагає спільно прийнята мета розмови. Принцип кооперації реалізується через дотримання певних правил – максимуму [1, с. 222].

Г.П. Грайс вирізняє чотири основні максими і дає їх тлумачення:

- 1) максима кількості – говорити не більше, але й не менше, ніж потрібно;
- 2) максима якості – не подавати неправдивої інформації або інформації, для якої бракує доказів;
- 3) максима релевантності – внесок мовця повинен стосуватися теми розмови;
- 4) максима способу подачі інформації – говорити конкретно, ясно, не бути багатослівним, уникати двозначності.

Сам Г. П. Грайс та інші лінгвісти, які використовують його теорію (С. Левінсон, П. Гранді), вказують на неможливість дотримання у ситуації реального мовлення усіх максимумів принципу кооперації.

Їх порушення може бути різним: свідомим і несвідомим, з метою ввести співрозмовника в оману і без такої мети. Іноді демонстративне порушення тої чи іншої максимуму несе додаткову інформацію і виявляється одним із можливих комунікативних прийомів. Щоб пояснити механізми цього прийому, Г. П. Грайс вводить поняття комунікативної імплікатури – те, що дійсно мається на увазі, може відрізнитися від того, що сказано. Те, що мається на увазі, виводиться за певними правилами з того, що сказано, і з того, в якій ситуації і в якому контексті це сказано.

Комунікативні імплікатури виникають у тому випадку, коли усвідомлено і демонстративно порушується (або нібито порушується) яка-небудь із максимумів. У такий спосіб мовець імплікує певний смисл, який співрозмовник виводить із факту порушення принципу кооперації.

З точки зору засобів вираження імпліцитного смислу нам видаються цікавими «Дев'ять оповідань» («Nine Stories») відомого американського письменника другої половини ХХ століття Дж.Д. Селінджера. Проаналізувавши випадки порушення максимуму принципу кооперації у мовленні героїв оповідань, доходимо таких висновків:

- Часто порушення принципу кооперації виникає у випадку небажання мовця надати співрозмовнику правдиву або повну інформацію. Тут мовець може діяти по-різному: а) прямо повідомляти про те, що не хоче

надавати інформацію; б) намагатися видати неправдиву інформацію за дійсну; в) ігнорувати запитання; г) намагатися змінити тему розмови тощо.

• Якщо кінцеві цілі співрозмовників співпадають, то правил мовленнєвої поведінки дотримуються всі учасники розмови, але якщо принаймні один із комунікантів має іншу комунікативну мету, то виникають порушення однієї або кількох максим.

Як приклад наведемо оповідання Дж. Д. Селінджера «Pretty Mouth and Green My Eyes». Розповідь будуватиметься навколо розмови по телефону між двома колегами. Один із них, Артур, розшукує свою дружину, яка спізнюється додому. Його співрозмовник, Лі, приховує від нього правду (дружина Артура – коханка Лі і знаходиться у нього в будинку). Він заспокоює Артура і радить йому дочекатися повернення дружини.

Через деякий час у квартирі Лі знову лунає дзвінок, і Артур повідомляє, що його дружина повернулася. Це очевидна для Лі брехня, оскільки дружина Артура все ще перебуває у нього вдома. Вражений цим повідомленням, Лі відмовляється відповісти на питання дівчини, хто дзвонив.

Отже, у цій ситуації мовець (Лі) спочатку порушує максиму якості – бреше Артуру відносно того, де може перебувати його дружина, заспокоює його, вона, мовляв, могла поїхати з вечірки до їх спільних знайомих; потім порушує максиму кількості – не обговорює з дівчиною те, що почув від Артура. Артур, зі свого боку, у першій розмові з Лі порушує максиму способу подачі інформації, безкінечно повторюючи одне й те саме – він кохає дружину, але не довіряє їй, підозрює у зраді; потім він передзвонює Лі і сповіщає, що дружина повернулася, порушуючи максиму якості. Єдиний персонаж, якому зрозумілі імплікатури двох діалогів, – це Лі. Його власна брехня імплікує (фальшиву, як бачить читач) «чоловічу солідарність»; багатослівність і надмірність у мовленні Артура імплікує його почуття до дружини і одночасно його слабкість; брехня Артура імплікує його перемогу над самим собою; відмова Лі обговорювати з коханкою зміст другої розмови імплікує почуття сорому, яке охоплює Лі.

В оповіданні «Just Before the War with the Eskimos» ми знайомимся з молодою дівчиною на ім'я Селена та братом її подружки, Френкліном. Вони бачаться вдома у Френкліна вперше. Мовлення хлопця видається дивним – він говорить про якісь дрібниці, незрозумілі й непотрібні Селені, і про те, що наступного разу його країна воюватиме з ескімосами, тоді, мовляв, усе населення буде мобілізовано, потім нав'язує Селені залишок свого сніданку – канапку з куркою. Товариш, який заходить до Френкліна, пояснює ситуацію: Френклін був на війні, тепер він не може адаптуватися до загальноприйнятих норм суспільства і засуджує мілітаристську політику уряду. Крім того, він кохає дівчину, яка не відповідає йому взаємністю, тому що на відміну від Френкліна є ідеальним продуктом того суспільства, де він почувається чужим. У мовленні Френкліна порушуються усі максими принципу кооперації: кількості (за відсутності спільних фонових знань у нього й Селени), якості («війна з ескімосами»), релевантності (часті зміни теми розмови), способу подачі інформації (відсутність ясності, надмірність мовлення, вживання ненормативної лексики). Під час розмови читачу, як і Селені, важко зорієнтуватися у ситуації. І тільки у кінці оповідання, коли дівчина ховає у кишеню недоїдену канапку з курячиною як річ, подаровану близькою людиною, ми починаємо розуміти імплікатури Френкліна: він дійсно чужий у своїй родині і в суспільстві, його дивакуватість – результат душевного розладу і небажання пристосуватися до споживацької філософії вищих верств середнього класу. На знак солідарності з поглядами Френкліна Селена відмовляється брати гроші, які, як вона «з принципу» вважала раніше, заборгувала їй сестра Френкліна. Її відмова – це імплікатура початку змін у свідомості дівчини.

Ще одне оповідання Дж.Д. Селінджера «A Perfect Day for Bananafish» подає яскравий приклад неідеальної комунікації, проте мовці тут ведуть досить продуктивний діалог. У першій половині оповідання молода жінка Мюріель розмовляє по телефону зі своєю матір'ю. Розмова уривчаста, із частими набридливими повторами і перепитуванні у мовленні матері; крім того, те, що відомо співрозмовницям, поки що не відомо читачу (порушення максим кількості, релевантності, способу подачі інформації). Але наприкінці розмови стає зрозуміло, що Мюріель і Сеймор щойно побралися, Мюріель кілька років чекала, поки коханий повернеться з війни, але зараз із Сеймором щось не так, він поводиться і розмовляє дивно, родина Мюріель вважає, що він становить для неї загрозу.

У другій половині оповідання читач знайомиться із самим Сеймором (і справді диваком) та його «подружкою», трьохрічною дівчинкою, з якою він вже кілька днів спілкується на пляжі. У їх діалогах помічаємо в основному порушення максим релевантності, оскільки вимагати релевантності у довгій розмові від трьохрічної дитини неможливо. Однак це не заважає персонажам не стільки порозумітися, скільки досягти гармонії у спілкуванні. Ключовою у цій частині оповідання є казка Сеймора про рибку-бананку. На перший погляд він просто забавляє дитину. Але імплікатура казки, не пов'язаної безпосередньо із розвитком сюжету, – це знову ж таки засудження споживацьких інтересів суспільства, у яке головний герой увійшов через одруження із коханою, але такою далекою від нього людиною.

Отже, як бачимо, порушення максим принципу кооперації у розмовах персонажів «Дев'яти оповідань» Дж.Д. Селінджера дозволяє автору імплікувати основну ідею його творів.

Література:

1. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 217-237.
2. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – М. : Восток-Запад, 2006. – С. 200.
3. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – P. 506.
4. Salinger, J. D. Nine stories / J. D. Salinger. – NY : Little, Brown and Company, 1991. – P. 208.